

Сережки скімауцького типу в басейні р.Тиси (культурно – хронологічний аспект)

Ключовим питанням Верхньотиського середньовіччя виступає етнічна картина регіону зламу I – II тис. н.е. Його розв'язання ускладнило проникнення наприкінці IX ст. н.е. кочових племен під проводом угрів в переважно слов'янське середовище і швидка уніфікація матеріальної культури прийшлих і місцевих насельників. В результаті визначенню етнічної атрибуції не підлягає значна кількість городищ, поселень та поховальних пам'яток. Труднощі у вирішенні проблеми багато в чому зумовлені відсутністю чіткого датування старожитностей в наслідок нерозробленості уніфікованої хронологічної схеми для середньовічних знахідок регіону.

У даній ситуації основне завдання - встановлення хронології артефактів і відповідно – пам'яток на основі точнодатованих реперів (окремі типи прикрас, зброї, монети). Серед прикрас найбільш крупну колекцію складають сережки, оздоблені зерню з підвіскою у вигляді виноградного грона. Поява їх у Потиссі, виходячи з характеру знаходження (в основному, синхронні інгумаційні поховання осідаючих кочовиків в Чомі, Дьогі, Тисаберцелі, Ібрані та інших місцях), відбулась одномоментно і період використання був незначним.

Складаються сережки з кільця, виготовленого з тягнутого дроту, який у розрізі має діаметр біля 0,2 см, і підвіски. На нижню частину кільця (діаметр 2,7 – 2,8 см), як правило, нанизані по чотири обідки у вигляді розеток, складених з двох сканевих дротиків, між якими припаяно кілька невеликих зернинок. Підвіску утворюють зернинки – кульки різного розміру і тонкі обідки зі сканевого чи рубчастого дроту. Вона складається з двох частин: верхньої та нижньої. Тримається на стрижні, який петлею закріплено на кільці сережки. Обидва кінці цього стрижня виходять у нижню частину підвіски. Верхня частина підвіски увінчана кулькою – зерном, припаяною до сканевого (або зробленого з рубчастого дроту) обідка, нижче якого розташовані зернини меншого діаметру. Вони спаяні між собою навхрест і посаджені, в свою чергу, на такому самому дротяному обідку, але більшого розміру. Нижній обідок напаяно на стрижень, на якому тримається нижня частина підвіски. Остання починається двома або трьома сканевими (або з рубчастого дроту) обідками, насадженими на стрижень, причому діаметр верхнього обідка менший, ніж нижнього. Нижче йде ряд зернин (6 - 7 шт.) такого самого розміру, як і в верхній частині підвіски. Потім - знов дротяний обідок, яким закінчується порожнинна частина підвіски, куди доходять її обидва кінці. Закінчується підвіска чотирма найбільшими зернами, які спаяні та обвиті сканевим або рубчастим дротом у вигляді пірамідки, в основі якої було три зернини, а на верхівці – одна. Своєю основою пірамідка прикріплена до останнього обідка, а верхівка її однією великою зерниною закінчує підвіску. Дріт, що обвиває нижні чотири зернини, на зовнішній стороні прикрас видно як три вертикальні смужки між трьома зернинами, як обідок між останніми та нижньою зерниною. Загальна довжина підвіски – від 2,4 до 3 см (рис. 1, 1-12).

У вітчизняній спеціальній літературі ці сережки отримали назву волинський тип, тому що більшість знахідок (до відкриття в Єкімауцах) походило з Волині (Дзис-Райко, 1959, с.83), в тому числі з Борщевського скарбу 1883 р. (Корзухина, 1954, с.85) та Пересопницького могильника (Лінка-Геппенер, 1948, с.190). Під терміном “сережки волинського типу” часто об’єднуються різні варіанти, пов’язані лише вищевказаною, а часто і просто подібною, схемою (Фёдоров, 1953, с.125). У працях зарубіжних науковців вони визначаються як “токайський” тип (Istvánovits, 2003, old.287-288) за знахідкою кількох подібних прикрас в Токайському скарбі (Угорщина). Хоча на даний момент продовжують вживатись різні назви (токайський, волинський, єкімауцький тип), будемо застосовувати останню, виходячи з розміщення єдиної відомої ювелірної майстерні по випуску цієї продукції на Єкімауцькому городищі (Фёдоров, 1953, с.122).

Конструкція сережок свідчить про складність процесу їх виготовлення. Деталі вироблялись окремо, а потім збирались і спаювались разом за допомогою спеціалізованих знарядь праці. Подібне виробництво передбачало наявність таких інструментів ювеліра як волочило з отворами різних діаметрів, кліщі, гострозубці, пінцет – паяльник, молоточок, зубило, тиглі і різноманітних прийомів ювелірної техніки: волочіння дроту, зсукування тонких срібних дротиків (скань), виготовлення рубчастого дроту, зерні різного калібру та ін. (Дзис-Райко, 1959).

Мотив виноградного грона з’явився в античні часи (Niederle, 1913, s.613-614) у ювелірів Північного Причорномор’я, де в сільському господарстві населення значне місце займало вирощування винограду (Крапивина, 2004, с.193). Пізніше цей мотив використовували ювеліри Візантії (Фёдоров, Полевой, 1973, с.320-321), Болгарії (Dekówna, 1979, p.150) та Великої Моравії (Významné..., 1978, s.186,224), причому у виробів останніх простежуються певні спільні конструктивні особливості з сережками єкімауцького типу.

Картографування знахідок єкімауцької схеми, відомих, в основному, за матеріалами поховань та скарбів, свідчить про їх особливу концентрацію в басейнах р.Тиси та Вісли (рис.2). Про продукуючі центри можна говорити на основі поховання ювеліра з Пересопницького могильника та, як відзначалось вище, ювелірної майстерні з Єкімауцького городища.

Поховання ювеліра, знайдене в 1897 році біля с.Пересопниця Ровенського району на Волині, містилось у великому кургані (№29), що заключав у собі зруб, тобто було здійснене за звичайним у Подніпров’ї обрядом. Разом з ювеліром до могили був покладений весь інструментарій його майстерні: велика і маленька вага, маленьке ковадло, невеликий молоточок і, в шкіряній сумочці, бронзові матриці для виготовлення прикрас з зерню, зокрема, сережок у вигляді кільця зі складною підвіскою. В невеликих курганах цього самого могильника знайдені сережки єкімауцького типу (Корзухина, 1954, с.73; Населення..., 1976, рис.56, 22). Це дозволило дослідникам висловити припущення про місцевий характер виготовлення зернених прикрас на Волині в X ст. (Лінка-Геппенер, 1948, с.190).

Виробництво сережок в Єкімауцах, як основному центрі по випуску даної продукції, підтверджується значною, порівняно з іншими пам’ятками, їх кількістю на городищі (32 екземпляри) і відкриттям майстерні ювеліра, в якій виявлено набір інструментарію і шість готових зернених сережок. Інструментарій складала шперак,

волочило, діаметр меншого отвору якого відповідає калібру дроту кілець сережок, кліщі, ковадло і маленькі тиглі для виплавлення кольорових металів (Федоров, 1953, с.122, 125; Дзис-Райко, 1959, с.83). Додатковим підтвердженням виготовлення сережок даного типу на городищі є факт професійного ремонту, встановлений у деяких ексімауцьких екземплярів. Г.О.Дзис-Райко (1959, с.83) зауважила, що ремонт виробів свідчить про їх цінність, а враховуючи копітку складну роботу і затрати значної кількості часу на виготовлення продукції, можна говорити про срібні зернені сережки як про предмет розкоші. Це, на думку дослідниці, свідчить про їх доступність лише заможній частині населення. Дана теза знаходить підтвердження в тому, що ці прикраси, недосяжні для пересічного мешканця городища, викликали появу срібних і мідних імітацій, виконаних простішою технікою - литтям (Федоров, 1953, с.122).

Найбільша кількість сережок даного типу, знайдених в Екімауцах разом зі знаряддями їх виготовлення, причому не в скарбі, а на городищі, дозволила Г.Б.Федорову (1953, с.125) не тільки зробити висновок про місцеве виготовлення, а й вважати їх специфічними прикрасами тиверців.

Відомі на сьогоднішній день матеріали дозволяють поставити питання датування даного виробництва на городищі. Виходячи з кількості та стратиграфії знахідок, продукція випускалася протягом незначного відрізка часу. Незважаючи на кілька ювелірних осередків, лише єдиний пов'язаний з виготовленням сережок з підвіскою у вигляді виноградного грона. Враховуючи час існування жител з конструкцією, подібною ювелірній майстерні городища, фактор моди на певні вироби, генезу ювелірної справи, незначну кількість ремонтів екземплярів, зважаючи на те, що ці прикраси легко ламалися, можемо припускати, що сережки екімауцького типу на однойменному городищі виготовлялись не більше двох - трьох десятиріч.

Дослідник городища приводить у переліку епізодів захоплення та знищення пам'ятки пожежу ювелірної майстерні та загибель майстра, знайденого в ній. Взяття городища на основі виявленої зброї (70 наконечників стріл) і характеру нападу пов'язується з кочовиками, можливо печенігами. На основі стратиграфічних спостережень (відсутність культурного шару вище пожарища) відзначається, що після поразки захисників, життя на пам'ятці не поновлювалося, хоча подібна теза викликає певні запитання із-за руйнації верхнього шару городища в ході оранки. Г.Б.Федоров (1953, с.106-107,110, 112-116) вважає, що остання фаза існування городища датується першою половиною XI ст., отже, розгром пам'ятки міг відбутись в середині цього сторіччя, а, відповідно, виготовлення зернених сережок не можемо віднести раніше початку XI ст. У такому випадку важко пояснити потрапляння сережок екімауцького типу на пам'ятки доволі віддалених від городища районів середини і другої половини X ст. н.е., які будуть розглядатись нижче.

У зв'язку з цим зупинимось на хроноіндикаторах останнього етапу існування Екімауц. Виходячи з того, що це був ремісничий центр, на якому виготовлялась продукція, призначена для продажу і, як відзначалось вище, придбати її могли лише заможні, одними з основних хроноіндикаторів виступають дірхеми, як домінуючий до середини XI ст. монетний матеріал Київської Русі (Корзухина, 1954; Анохін,

1975, с.376). Для датування розгрому і відповідно виробництва сережок екімауцького типу важливо, що вони в закритих комплексах знаходились разом з дірхемами. Остання емісія з прочитаних монет, причому складаючих більшість на городищі – карбування Насра II (914 – 943 pp.) (Фёдоров, 1953, с.110, 123). Дослідник вказує, що за правилами нумізматики до дати останньої емісії необхідно додавати 50 – 80 років, тому що більшість монет перероблені на прикраси шляхом утворення двох отворів. Малоймовірно, навіть незважаючи на домінування товарно – обмінного характеру торгівлі на Русі, щоб за ці додані більше півсторіччя на ремісничий центр не поступали нові грошові надходження, виходячи з того, що інтенсивне ремісниче виробництво фіксується саме в період, який передував знищенню пам'ятки. Зауважимо, що в цей час срібні номінали ходили на Русі не як певна монета, а як срібло визначеної ваги – еквівалент цінності, тому їх псування не свідчить про вихід зі вжитку, що підтверджується значною кількістю різночасових монет в певних скарбах Київської Русі (Корзухина, 1954). Псування арабських номіналів на Русі не пов'язане зі смертю осіб, чиє ім'я накарбоване на монетах, і могло відбуватись ще за їх життя. Подібна ситуація простежується за західноєвропейськими ходовими монетами в похованнях кочовиків Карпатського ареалу, які, за одиничними випадками, всі просвердлені (Гедаи, 1972, с.204). Отже, вважаємо неможливим додавати умовний проміжок часу до останніх емісій при датуванні Єкімауц і відзначимо, що значна нумізматична колекція городища свідчить про загибель городища скоріше за все в середині X ст. н.е., а питання про незаселеність пам'ятки після розгрому залишається відкритим, виходячи зі згаданого руйнування верхнього шару пам'ятки та заселеності посаду в більш пізній час, про що свідчать хроноіндикатори (Фёдоров, Чеботаренко, 1974, с.92). Отже, виготовлення сережок на городищі можемо віднести до часу не раніше другої чверті, і не пізніше середини X ст.

На розташованих недалеко від Єкімауц пам'ятках в Пруто – Дністровському межиріччі подібні прикраси відомі в незначній кількості (городище Алчедар, Бранештський могильник), а в Серето – Прутському межиріччі – на могильнику Ридукинень (Istoria..., 2001, fig.39, 5,8; 42, 12-13). В інгумаційних похованнях, з яких походять знахідки, небіжчики орієнтовані головою на захід, витягнуті на спині, їх руки розміщені уздовж тіла (рис.2).

Можливо, з проникненням частини населення з Придністров'я через Східні Карпати, пов'язані знахідки сережок екімауцького типу на пам'ятках X ст. в Румунії (Клуж, Бландіана) (Фёдоров, Полевой, 1973, с.318,320-321).

У більш значній кількості ці прикраси відомі на північний схід та північ від виробляючого центру в Єкімауцах. За винятком поховань Київського некрополя (Дзис-Райко, 1959, с.84), вони представлені в матеріалах скарбів (Копіївський 1928 р., Гнездовський 1868 р., Юрківецький 1864 р., Борщевський 1883 р., Денісівський 1912 р.). Зариття Копіївського, Юрківецького і Борщевського скарбів в одному місці монографії Г.Ф.Корзухіна датує зламом X – XI ст., в інших - другою половиною X ст. (1954, с.22,38,73).

Копіївський скарб, в якому знайдено 27 сережок екімауцької схеми, на відміну від Юрківецького та Борщевського, має значну кількість нумізматичних хроноіндикаторів. Це біля 500 дірхемів 549 – 954/55 pp. З них 108 з отворами для

підвішування; у підвіски перетворені всі 4 дірхеми VI – VIII ст. і низка номіналів між 836 та 952 рр. Більша частина монет (416) відноситься до часу саманідів (з 896 по 954/955 рр). До скарбу також входили два срібних зливки у вигляді паличок, незначна кількість яких характерна для скарбів X ст. (Корзухина, 1954, с.22). Н.Лінка-Геппенер (1948, с.188), І.Г.Шовкопляс (1957, с.309) відносять його до кінця X – початку XI ст. Вважаємо, що хроноіндикатори дозволяють обмежити закопування скарбу третьою чвертю X ст. Він, у порівнянні з іншими, містить найбільшу кількість сережок екімауцької схеми, разом з Юрківецьким, знаходиться найближче за інші до Єкімауц, а хронологічна близькість його останніх емісій дірхемів до останніх емісій Єкімауцького городища може свідчити про синхронність закопування скарбу і знищення городища в результаті одного і того самого проникнення кочовиків.

Подібна ситуація з арабськими монетами (найбільш пізні 904/5 – 953/54 рр.) і в Гнездівському скарбі, який є найпівнічнішим місцем знаходження сережок екімауцького типу.

Своїм більш пізнім нумізматичним матеріалом, у порівнянні з іншими скарбами, до складу яких входили розглянуті нами сережки, виділяється Денісівський 1912 р., єдиний розміщений на лівобережжі Дніпра. До нього входило 5400 цілих і в уламках монет хронологічного діапазону 805/6 – 1002/26 рр. Це, зокрема, дірхеми 805/6 – 1008/9 рр., західноєвропейські (богемські, датські, англосаксонські, німецькі) 919/936 – 1002/1026 рр., візантійські 969 – 1025 рр. (3 уламки монет Іоанна Цимісхія 969 – 1025 рр., 1 уламок монети Василя II і Костянтина VIII (976 – 1025 рр.), імітації дірхемів, західноєвропейських та візантійських, індійські (X ст. і 900 р.), руські – 6 або 7 (Володимира – 2 цілі і 3 або 4 в уламках, Ярослава – 1 ціла) (Корзухина, 1954, с.85). Скарб за своїм нумізматичним складом стоїть осторонь від інших розглянутих нами, є найбільш пізнім (друга чверть XI ст.) і має характерні риси північно – західних скарбів (Корзухина, 1954, с.22). Також відзначимо, що Денісівський скарб відрізняється від інших згаданих не тільки датою, але і тим, що всі знайдені в ньому сережки екімауцького типу (не менше 5 екз.) походять від різних пар, поламані, а одна сильно потерта (можливо, виготовлена в техніці лиття). Стан знахідок свідчить про використання їх після псування не як прикрас, а як срібного лому, важливого для його власника виключно із-за ваги. Це пояснює хронологічний розрив більше ніж пів сторіччя між припиненням виготовлення сережок і їх потраплянням до складу даного скарбу.

Інші знахідки сережок демонструють їх розповсюдження в західному напрямку від Єкімауц і поділяються на дві групи: поза і всередині Карпатської дуги. Артефакти першої групи класифіковані М.Дековною (1979, s.149) як варіант 3 сережок з підвіскою у вигляді виноградного грона. Серед цілої низки пунктів їх знаходження в Польщі (Перемишль, Завада Ланскоронська, Краков, Ошниця, Олешниця, Залісся, Пржебав'є), які датуються X – початком XI ст. (Dekówna, 1979, p.155), особливо важливі для нас перемишлянські знахідки. Вони розміщені найближче до Верецького перевалу, а група поховань, до якої входила могила їх власниці, відображає певне відгалуження від основного напрямку просування кочовиків всередину Карпатської дуги (рис.2). Ця група інгумаційних поховань (10

могил), польськими дослідниками датується X ст., а їх поява пояснюється рухом угорців з Карпатської улоговини (Koperski, 1979, s.4; Kunysz, 1981, s.72). В даному випадку не можна говорити про аргументованість напрямку руху проникаючих “угорців”, але звертає на себе увагу датування поховань, яке іде в розріз з датою проникнення угорців на території Карпатської улоговини (за письмовими джерелами не пізніше кінця IX ст.) (Прохненко, 2005, с.375). Це свідчить про те, що в даному випадку маємо справу з іншою, пізнішою за угорську, хвилею пересування кочовиків. Теза підтверджується знахідкою в Перемишлі скарбу (біля 700 монет) арабських дірхемів (Kunysz, 1981, s.65-66) середини X ст. Подібні скарби також відомі в Прикарпатті (Галич) і Закарпатті (Хустський р-н) (Прохненко, 2005, с.375, 379), які із-за хронології теж неможливо пов'язати з угорським проникненням наприкінці IX ст. Так, закарпатський скарб складався з 400 саманидських дірхемів, молодша монета 903/904 р. В.В.Кропоткін (1972, с.201-202) прийшов до висновку, що проникнення дірхемів на захід, зокрема в Угорщину і Словаччину, пов'язане з торгівлею, яку вела Русь з середньовічними містами і визначає шляхи – через перевали.

Відносно хронології арабських дірхемів в Карпатському басейні А.Барта відзначив, що переважна більшість цих монет потрапила до угорців не до завоювання батьківщини, а в X ст. і пояснив це торгівлею зі східними купцями. П.Немет справедливо зауважив, що А.Барта не звернув уваги на концентрацію знахідок дірхемів, головним чином, в Північно – Східній Угорщині, що співпадає з розповсюдженням пластинчастих блях від поясних сумок, на його думку, характерних кабарам (Немет, 1972, с.218-219). Якщо прийняти це до уваги, то він пропонує визнати, що участь у східному торговому обороті була характерною не для всіх угорців, а обмежувалась виключно кабарам. Але, як угорці, так і кавари проникли на територію нової вітчизни наприкінці IX ст. і це не пояснює появу пізніших емісій монет.

Виходячи з вищесказаного, на основі нумізматичного матеріалу можемо датувати проходження іншої, не угорської хвилі кочовиків, які проникли через Прикарпаття на Закарпаття, серединою X ст. Цей процес ув'язується в логічний ланцюжок розгрому печенігами Єкімауцького городища і закопування скарбів на Волині, а також пояснює наявність в похованні Перемишля сережок єкімауцького типу, отриманих в ході просування з Причорномор'я до Північних Карпат.

У даному аспекті вагоме значення мають знахідки сережок в Потиссі, які надають додаткові дані для спростування чи підтвердження тези про другу хвилю проникнення кочовиків в Карпатську улоговину на зламі I – II тис. н.е. Найбільша кількість знахідок (11 екз.) відома на могильнику біля с.Чома (рис.1, 1-8), де на сьогодні досліджено 69 інгумаційних поховань осідаючих кочовиків. Датується некрополь на основі хроноіндикаторів і особливостей поховального обряду другою половиною X ст. Відзначимо порівняно значну кількість екземплярів, а також те, що у більшості сережок відламані певні частини. Серед колекції виділяються рештки двох, виготовлених у техніці лиття (рис.1, 4,7). Звертає на себе увагу факт знаходження сережок в бідних жіночих похованнях, що не співпадає з тезою про заможність їх володарів. Подібна ситуація простежується і в комплексах інгумаційних поховань X ст. Реткьозу (Дьогє-Кішгедь, Ібрань-Єшбо Холон і

Тисаберцел-Ректеметь), де сережки, також іноді ремонтвані (рис.1, 9-12) належали бідноті, і лише в одиничних випадках, представницям середнього прошарку населення. Поясненням може бути потрапляння сережок до нових господарів з території України не в результаті торгівлі або обміну, як на цьому наполягають угорські дослідники (Б.Сьоке, К.Мештергазі, Е.Іштвановіч) (Istvánovits, 2003, old.288), а як військової здобичі. Це могло відбутись при розгромі тиверців в Єкімауцах або при пограбуванні торговців або викупивших ці сережки власників, подібних тим, які залишили вищезгадані скарби на Волині, але не встигли їх закопати.

Зброя, яка використовувалась при захопленні Єкімауц, характерна для поховань кочовиків другої половини X ст. н.е. в Середньому і Верхньому Потиссі (навершя стріл і списів, сокири). Якщо до цього додати простежену тут особливу концентрацію знахідок сережок єкімауцького типу (рис.2) і паралелі інших прикрас, відзначені П.Неметом (1972, с.217), то можна ставити питання не тільки про перегляд дати розгрому Єкімауцького городища, але і про роль в цій події кочовиків, які проникли на територію Польщі і в Верхнє Потисся в середині X ст. У такому випадку і вищезгадані могильники осідаючих кочовиків третьої чверті X ст. н.е. у Потиссі, які на даний час визначаються як угорські, можна ототожнити з іншою хвилею переселення кочовиків, а саме печенізьською. Дану тезу підтверджує значна кількість на цих територіях поховань з частинами коней – обряду, характерного печенігам (Эрдели, 1986, с.333). Стають зрозумілим і пасажі Порфірогенета, локалізувавшого печенігів в Карпатському ареалі на півночі від угорців, на землях, що раніше належали Великій Моравії (Багрянородный, 13; 40). В літературі ці свідчення розглядаються як невідповідності щодо справжнього стану речей (Алешкевич, 2001, с.227-228). Хронологічно ж дана локалізація печенігів співпадає з встановленим на основі монет розгромом Єкімауц і проникненням кочовиків через Верецький перевал в Потисся.

В історіографії відносно питання проникнення населення через Верецький перевал з Придністров'я існують інші припущення. В.В.Сєдов (1982, с.130) вважає, що після появи в 915 р. в північнопричорноморських степах печенігів (хоча останні вже в 896 р. розгромили угорські кочів'я в Ателькузі, тобто проникли раніше), починається значний відтік тиверців з південних районів Подністров'я у більш північні області. Він наголошує на тому, що ще в дореволюційний час значна кількість російських вчених вважала, що тиверці не були повністю розгромлені тюркськими кочівниками, а відійшли на північ, у Карпати. Цю гіпотезу активно підтримав Л.Нідерле (1956, с.158-159). Він намагався показати, що заселення слов'янами території сучасної Закарпатської обл. відбувалось в X – XI ст., в період тиску на слов'ян печенігів і половців. Л.Нідерле вважав, що тиверці разом з іншими південноруськими племенами під тиском кочовиків змушені були відступити у Карпатські гори і в Закарпаття. Не виключаючи відхід частини тиверців разом з розгромившими їх городища кочовиками, все ж таки зауважимо, що поховання інгумаційних некрополів та груп поховань Потисся характерні кочовикам, що підтверджується ритуалом покладення в могили кінських решток.

Важливим для хронології сережок єкімауцького типу Потисся є їх знаходження в Токайському скарбі, який датується візантійськими монетами 920 –

944 pp. (Пеняк, 1980, с.143). Це ще раз, на основі інших нумізматичних номіналів, співпадаючих в часі з розглянутими нами хроноіндикаторами, свідчить про проникнення населення, що принесло до Карпатської улоговини сережки екімауцького типу, у середині X ст.

В регіоні Верхнього Потисся також відомі кілька екземплярів сережок, мотив яких схожий на екімауцький, особливо в оформленні кільця. Це стосується екземпляра з поховання 41 Чомського некрополя і випадкової знахідки з Ужгородського району (Пеняк, 1980, с.142-143). Певні художні особливості не дають ототожнити їх з екімауцьким типом, хоча безсумнівна їх поява в регіоні в результаті тих самих подій, які призвели до проникнення сюди екімауцьких сережок. К.В.Бернякович (1957, с.445) визначає знахідку з Ужгородського району як волинський тип і зауважує, що І.Янкович помилково відніс її до давньомадярських старожитностей.

Розглянувши основні місця знахідок, хронологію і історію розповсюдження сережок екімауцького типу, можна говорити про можливість використання їх в якості хроноіндикаторів третьої чверті X ст. для пам'яток Потисся. Появу цих прикрас в районі верхньої і середньої течії річки пов'язуємо з печенігами, які пізніше були асимільовані угорцями в процесі формування у останніх ранньофеодальної держави.

Prohnenko Ihor

**Ear-Rings of Ekimauci type in Tisza River Basin
(Cultural and Chronological Aspects)
(Summary)**

Mapping and chronology of the ear-rings of Ekimauci type prove their origin in the second quarter of X AD in the settlement with the same name and their further dissemination into relatively remote regions, mainly to the basins of Dnepr, Wisla, and Tisza.

Appearance of these jewelries in Tisza river region we would date by mid of X AD and would link to Pecheneg. Probably the necropolises of the second half of X AD in Upper and Middle Tisza region are linked to Pecheneg, but not to Hungarians, who came here half century earlier. This is supported by peculiar features of material culture, in particular by burial ceremony.

Література

Алешкевич Я.А. Угорці Середнього Подунав'я у повідомленнях Костянтина Багрянородного та зовнішньополітичних планах Візантійської імперії X ст. // Carpatica – Карпатика. Давня історія України і суміжних регіонів. Ювілейний збірник на честь 70-річчя від дня народження професора Едуарда Альбертовича Балагурі. – Ужгород, 2001. – Вип.13. – С.222-232.

Анохін В.О. Гроші Київської Русі // Археологія Української РСР. – К., 1975. – Т.ІІІ. – С.376-380.

Багрянородный Константин. Об управлении империей. – М., 1991.

Бернякович К.В. Древнеславянские памятники Закарпатья // SA. – 1957. – V-2. – С.439-456.

Гедаи И. Вопросы денежного обращения у венгров до чеканки собственной монеты // Проблемы археологии и древней истории угров. – М., 1972. – С.203-205.

Дзис-Райко Г.О. Ювелірні вироби слов'ян Подністров'я (за матеріалами Одеського археологічного музею) // Праці Одеського державного університету ім. І.І.Мечникова. Серія історичних наук. – Одеса, 1959. – т.149. – вип.7. – С.81-87.

Корзухина Г.Ф. Русские клады IX – XIII вв. – М.-Л., 1954.

Крапивина В.В. Виноградарство, виноделие и виноторговля в Ольвии // Carpathica-Carpatika. Давня історія Карпато – Дунайського ареалу та суміжних регіонів. – Ужгород, 2004. – Вип.31. – С.193-206.

Кропоткин В.В. Время и пути проникновения куфических монет в Среднее Подунавье // Проблемы археологии и древней истории угров. – М., 1972. – С.197-202.

Лінка-Геппенер Н. Копіївський скарб // Археологія. – К., 1948. – II. – С.182-191.

Населення Прикарпаття і Волині за доби розкладу первіснообщинного ладу та в давньоруський час. – К., 1976.

Немет П. Образование пограничной области Боржавы // Проблемы археологии и древней истории угров. – М., 1972. – С.206-220.

Нидерле Л. Славянские древности. – М., 1956.

Пеняк С.І. Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття VI – XIII ст. – К., 1980.

Прохненко І. Давні угри у Верхньому Потиссі // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2005. – Вип.8. – С.372-387.

Седов В.В. Восточные славяне в VI – XIII вв. – М., 1982.

Фёдоров Г.Б. Городище Екимауцы (работа Славяно – Днестровской экспедиции в 1951 г. // КСИИМК. – 1953. - L. – С.104-125.

Фёдоров Г.Б., Полевой Л.Л. Археология Румынии. – М., 1973.

Фёдоров Г.Б., Чеботаренко Г.Ф. Памятники древних славян (VI-VIII вв.). Археологическая карта Молдавской ССР. – Вып.6. – 134 с.

Шовкопляс І.Г. Археологічні дослідження на Україні (1917 – 1957). - К., 1957.

Эрдели И. Венгры в конце IX – X в. // Археология Венгрии. – М., 1986. – С.331-338.

Dekówna M. Remarques sur la genèse de certains types de bijoux d'argent trouvés dans les trésors polonais du Moyen Âge // Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie Slave. Bratislava 7-14 septembre 1975. – Bratislava, 1979. – T.1. – P.145-164.

Istoria românilor. Genezele românești. – București, 2001. – Vol.III.

Istvánovits E. A rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékanyaga. - Nyíregyháza, 2003. - 737 old.

Koperski A. Cmentarzysko "staromadziarskie" w Przemyślu (komentarz do wystawy). - Przemyśl, 1979.

Kunysz A. Przemyśl w pradziejach i wczesnym średniowieczu. - Przemyśl, 1981.

Niederle L. Život starých Slovanů. – Praha, 1913.

Významné slovanské náleziská na Slovensku. – Bratislava, 1978.

Рис.1. Сережки екімауцького типу з поховань в басейні р.Тиси. 1 – 8 – Чома; 9 – Дьогє; 10 – Тисабєрцєл; 11 – 12 – Ібрань (по Е.Іштвановіч).

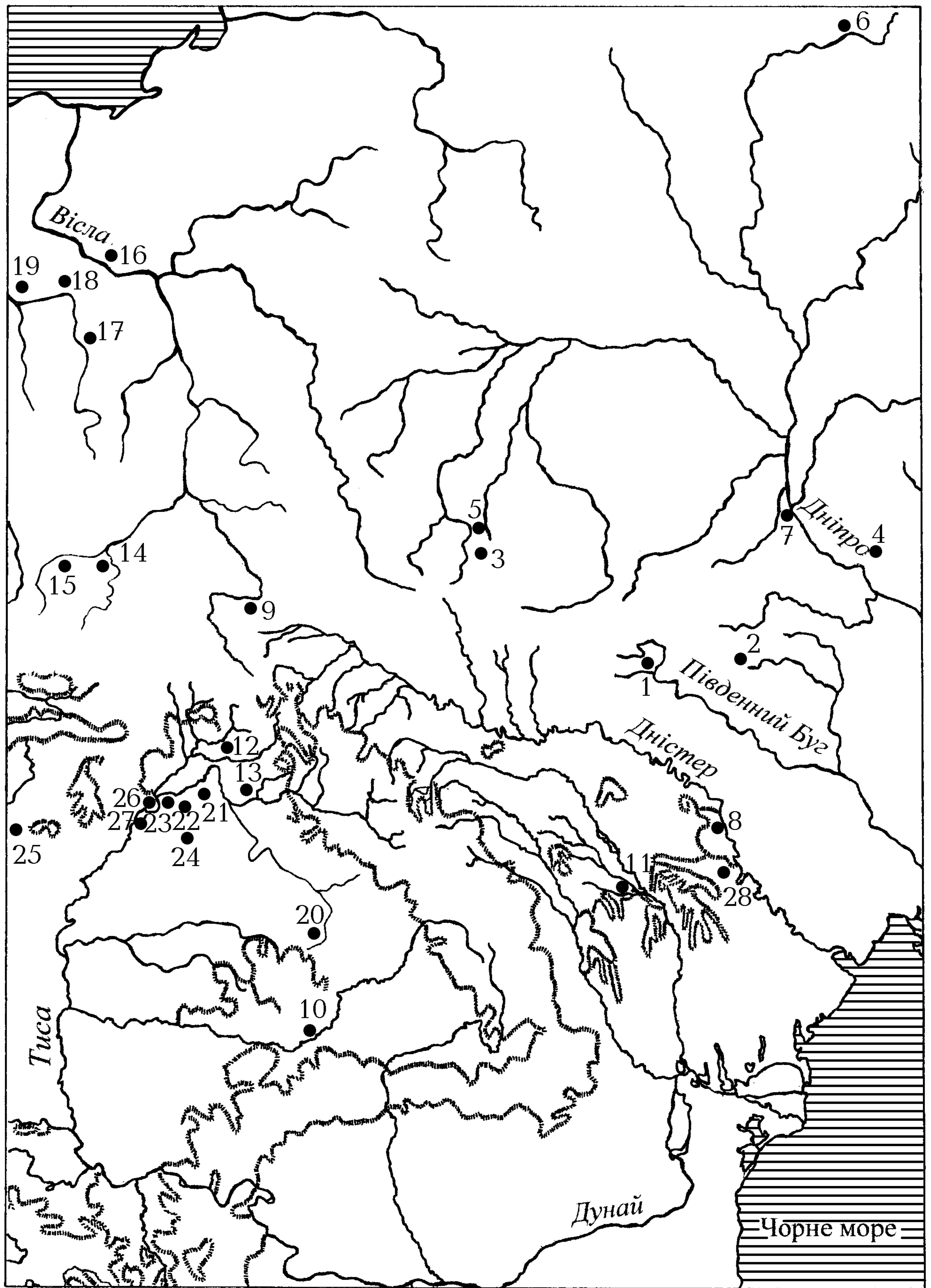

Рис.2. Карта розповсюдження сережок скімауцького типу: 1 – Юрковці; 2 – Копіївка; 3 – Борщівка; 4 – Деніс; 5 – Пересопниця; 6 – Гнездово; 7 – Київ; 8 – Скімауци; 9 – Перемишль; 10 – Бландіана; 11 – Ридукинень; 12 – Ужгородський р – н (?); 13 – Чома; 14 – Завада Ланскоронська; 15 – Краков; 16 – Ошниця; 17 – Олешниця; 18 – Залісся; 19 – Пржебавіє; 20 – Клуж; 21 – Дьогє; 22 – Ібрань; 23 – Тисабєрцєл; 24 – Ніредьхаза; 25 – Вєч; 26 – Токай; 27 – Тисальок; 28 – Бранєшти.